

ИНТЕРДИСЦИПЛИННОСТ, МИМЕЗИС, НАУКА

ПАЛМИРА ЛЕГУРСКА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. Л. АНДРЕЙЧИН“ ПРИ БАН

palmiralegurska@abv.bg

INTERDISCIPLINARITY, MIMESIS, SCIENCE

PALMIRA LEGURSKA

INSTITUT FOR BULGARIAN LANGUAGE PROF. L. ANDREYCHIN

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCE

palmiralegurska@abv.bg

The article presents the essence of mimesis and its role in science and research theory and practice. Two versions of mimesis are commented on – vertically and horizontally.

The application of mimesis as a type of positive imitation in research practice of Bulgarian ethnolinguistics is illustrated.

Keywords: mimesis, interdisciplinarity, ethnolinguistics, matrix

Дали част от науката се превръща в злокачествено подражание? Има ли положително и отрицателно подражание в науката. В статията се използват, коментират и илюстрират *тези* от статията на С. Зенкин „Злокачествен мимесис“¹.

Какво е мимезис. Дали това е социокултурен механизъм, особена програма за духовна дейност и поведение и каква е ролята му в науката.

Теза 1: Мимезисът е общо понятие, приложимо към различни равнища от социалната и природната действителност – от огледалните неврони в неврофизиологията, които отговарят за възпроизводството на получените от тях дразнения, до определени стратегии в държавната политика, които също могат да бъдат както подражателни, така и предназначени за дразнене – за предизвикване/непредизвикване на чужди действия (Зенкин/Zenkin 2015: 49).

Теза 2: Известна е критиката на мимезиса в античната гръцка философия. Там се използва в смисъл на *художествено подражание*. Наистина мимезисът е противоположен на *логоса*, *понятийно-рационалното мислене*, макар че в реалността е трудно да бъдат различени едно от друго и винаги присъстват едновременно в различни отношения. Например във всяка дискуссия (като дискурс) има място както **ЛОГОСЪТ** (хората се опитват да се разберат един друг, да общуват и да си окажат въздействие), така и **МИМЕ-**

зисът (хората обменят помежду си реплики, като взаимно си подражават). Разликата е в това, че ако *рационалното мислене съотнася всички факти* – предметите, постъпките, чувствата – с общото понятие, то при мимезиса няма такова съотнасяне, всеки факт се свързва само с друг еднороден факт. А подражава на Б, Б подражава на С и т.н., без да обръщат внимание има ли помежду им някаква обща идея. Понякога при подобно подражание един от правещите го се отделя като „образец“. Може да се подражава на бога, на учителя, на вожда, на модна звезда и т.н. Но най-често просто липсва образец на подражанието както по вертикал, така и по хоризонтал и се подражава на най-близкия съсед (Зенкин/Zenkin 2015: 50). Един от начините за постигане на доказателственост в хуманитарните науки е *позоваването* на определен(и) автор(и). В горепосочения аспект при позоваването има място подражанието.

Отделя се вертикален и хоризонтален мимезис.

Теза 3: Ако има място *вертикално подражание* на образца, според Платон има *отчетлива игра* между субекта и обекта, между подражанието и модела на подражание (който по определение се намира по-високо); тук в потенция има място за логос, за рационално осъзнаване на разликите (Зенкин/Zenkin 2015: 49–50).

Теза 4: При *хоризонталния мимезис* разстоянието между субекта и обекта на подражанието се скъсява до минимум, такъв мимезис се развива стихийно, без да се регулира от съществуването на общи понятия и общи образци.

Теза 5: Сам по себе си мимезисът не е нещо вредно. Той има важни позитивни функции в устройството на обществото и по-точно на обществената група – като сбор от индивиди, подражаващи си един на друг, според мнението на френския социолог от 19. в. Габриел Тард (Tarde 2001). Последният определя обществото и обществената група като събрани индивиди, които си подражават един на друг (Tarde 2001: 128, цит. по Зенкин/Zenkin 2015: 50). Това определение според Зенкин е може би много крайно, защото самото *общество се представя по-скоро като маса, не като структура*, затова в него добре се изразява основополагащата роля на *мимезиса в социалното устройство*.

Мимезисът може да предизвиква както положително, така и отрицателно действие в една и съща област от реалния живот. Например *при ученето и преподаването се използват миметични методики*: „прави така“, „аз ще ти покажа, а ти ми подражай“.

Теза 6: Крайна форма на подобно подражание е *академичният плагиат*: някои изследователи и все още учещи се субекти и даже защитаващи дисертации вместо да анализират материала самостоятелно, като осмислят и приложат апарата на общите понятия, буквално ги възпроизвеждат и преписват готови текстове (на преподавателя, други учени и др.). Пример за подобна дискусия може да бъде такъв обмен на реплики в устно научно общуване, когато даден участник, като взима думата, повтаря жестовете

на предишния оратор. Но такъв мимезис може да отиде и по-нататък, като се превърне в своего рода игра – дразнене. Ако не достига до реални доводи, то спорещият, който не иска да признае, че не е прав, набляга на някакъв момент от изказването или поведението на предишния изказал се и по такъв начин го дразни. Накрая може да се стигне до крайност – миметичното подражаване е сполучлив поведенчески акт на страхливеца в тази област или на този, който не иска да изкаже собствено мнение или го няма (Зенкин/Zenkin 2015: 51).

1.7. Какъв положителен мимезис може да бъде уместен? Как това може да стане в етнолингвистично изследване като *интердисциплинарно изследване*.

Експлицитно това може да се покаже чрез методиките и процедурите на анализ, изведени в трудовете на *Московската етнолингвистична школа* (Руденко/Rudenko 2014: 51). *Интердисциплинността се изразява в приемането на изоморфизъм между езика и културата и възможността за анализ на културата чрез прилагането на лингвистични методи към културни явления.* Чрез използването на лингвистични методи при анализа на културните явления всяко културно явление се представя като *текст*, в който чрез лингвистични понятия се отделят лингвистични единици. Описва се омонимията и синонимията на културните кодове. Така едно и също явление или предмет може да има различно значение. Например опасният „нечист“ предмет е такъв, защото се сблъсква с мръсотията, но едновременно е средство за борба с мръсното, в преносен смисъл – със злото. Възможна е също синонимия на кодовете – в кодове с различна природа. От една страна, съществува операционален, вербален и предметен код, а от друга – различните кодове могат да имат една и съща природа.

При изследване на даден обреден комплекс като тип културно явление в етнолингвистичния анализ се пренасят *ключови понятия от лингвистиката* като *преводимост, диалект, реконструкция, ареология, картографиране*, както и представянето на дадено културно явление като текст и свързаните с текста лингвистични понятия.

Тези действия предполагат следване на примерен *алгоритъм като понятие от математиката* при извършването на анализа (Руденко/Rudenko 2014: 52).

Изучаването на даден обреден комплекс предполага:

1. Излагане на *историята на съществуването на обряда*.
2. Коментар за *наименование на обряда/концепта в книжовния език* в диахрония и синхрония;
3. Коментар на *наименованията на концепта в диалектите*, анализ и систематизация, картина на диалектните названия;
4. *Регистриране на семантиката*; карти, отразяващи различните значения в отделните диалекти;
5. Отбелязване на *народната етимология; митове и поверия*, свързани с концепта, и съответни карти.

6. *Научна етимология*, ако е направена.

7. *Митологична семантика* и реконструиране на изходния мит.

Основен изследователски продукт на Московската етнолингвистична школа е **речникът „Славянские древности“** и съпътстващите го изследвания в едноезичен и многоезичен план от различни изследователски колективи.

Може да се изтъкне, че изготвените в Института за български език при БАН **„Тематичен речник на термините на народния календар“** (Легурска, Китанова/Legurska, Kitanova 2008) и **„Човешкият живот – раждане, сватба, погребение. Тематичен речник на българската семейна обредност“** (Легурска, Павлова, Китанова/Legurska, Pavlova, Kitanova 2012) са разработени в етнолингвистичен аспект, според който като еталон за анализ се използват някои параметри от споменатите по-горе – главно семантичните. Предмет на извеждане в тези речници е семантичната мрежа на конструиращите обредните комплекси параметри, назовани чрез диалектни и книжовни лексикални единици в българския език, от семасиологична и ономазиологична гледна точка с предполагаема възможност за съпоставка с други езици в изведените аспекти.

Ако са спазени всички *стъпки*, дадени по-горе (за изучаването на даден обреден комплекс), и се възприеме *аналитичната процедура*, смятам, че мимезисът има положителен характер, ако се прилага върху *материал от различни езици*. В този случай успешно се прилага интердисциплинарната методика и това води до добри резултати чрез реализацията ѝ върху разнообразен езиков материал извън този, върху който е илюстрирана методиката на анализ.

Даденото предположение е коректно. Новият материал предполага и нови изводи (Зализняк, Левонтина, Шмелев/Zalizniak, Levontina, Shmelev 2005). *В българската етнолингвистика не ми е известно изследване, в което да е спазена цялата аналитична процедура. Това означава, че не са приложени последователно всички изброени лингвистични методи към културата.*

Възможен е и друг тип етнолингвистичен анализ, който може да се илюстрира чрез Полската етнолингвистична школа. Ако се прилага *методиката на Й. Бартмински* (Руденко/Rudenko 2014: 67–68), идеен създател и практически организатор на прилагането на подхода в изследователски продукти, се осъществява *когнитивно-етнолингвистичният аспект на изследване*, който синтезира синхронния и диахронния подход, но за разлика от Московската семантична школа *когнитивната етнолингвистика изследва не само традиционната, но и съвременната култура и картина на света.*

Изследват се езиковите стереотипи според разбирането на Х. Пътнам: стереотипът е представата за предмета, която се формира в рамките на определен колективен опит, и определя това, какво представлява този предмет, как изглежда, действа, как се възприема от човека и пр.; в същото вре-

ме тази представа е въплътена в езика, достъпна е чрез езика и принадлежи на колективното знание на езика (Bartmiński 2005: 68, цит. по Руденко/Rudenko 2014: 680).

Основен аспект на подхода е разработването на „субектна“ реконструкция на културата и изучаването на *манталитета на носителите на езика*, начините на концептуализация на света, въплътена в езика.

Ключови понятия са *езиков стереотип (концепт)* и *езикова картина на света*, които се експлицират чрез методиката на *когнитивната дефиниция* и *профилирането*.

Изведени са *семантични параметри* за етнолингвистичен анализ на *когнитивната дефиниция*, които образуват *семантична мрежа*. При това след А. Вежбицка Й. Бартмински споменава, че *когнитивната матрица* трябва да включва всички *компоненти*, закрепени в колективното съзнание (както са изразени или могат да бъдат изразени в текста) и така да се разположат, че да бъдат адекватни на структурата на назованите елементи от съзнанието (Бартминский/Bartmiński 2005: 26–27, цит. по Руденко/Rudenko 2014: 68). По този начин се изследват *компонентите, закрепени в колективното съзнание*. Те се разполагат така, че да бъдат адекватни на структурата на единиците, назоваващи елементи от съзнанието. Когнитивната дефиниция предполага следните фасети (слотове от семантични параметри):

- название и неговите значения;
- деривати, синоними, когипоними (различни видове на един и същ род);
- хипероним;
- хипоним;
- „колекция“: с какви други предмети даденият предмет съществува на едно и също място и в едно и също време, като изпълнява същата функция;
- опозиции, т.е. антоними;
- произход;
- външен вид;
- характеристики извън външния вид;
- части, от които се състои даденият предмет;
- количество;
- действие, което изпълнява даденият предмет;
- действие и състояние, които даденият предмет може да причини;
- предметът като следствие;
- предметът като обект на въздействие;
- предметът като адресат на изказване и/или събеседник;
- инструмент;
- локализация на дадения предмет, време;
- предсказания;
- символика.

Профилирането е субектна концептуализация, *обединяваща различни гледни точки* върху признаците, съставлящи обективните характеристики на предмета или явлението.

Специално за реализирането на този аспект се прилагат *психолингвистични методики* – например анкетиране.

Основни изследователски продукти в рамките на подхода са: E. Bar-tmiński. Słownik stereotypów i symboli ludowych. T. 1 (1), 1996; T. 1 (2) 1999 (*Речник на народните стереотипи и символи*); Metody analizy JOS w kontekście badań porównawczych (*Методи за анализ на езиковата картина на света на сравнителните изследвания*) и *резултат*: Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów (*Етнолингвистичен свят на славяните и техните съседи*) (цит. по Руденко/Rudenko 2014: 52).

Така даден езиков материал може да бъде обработен с различни лингвистични методи: описателни, таксономични – структурни методики за отделяне на лингвистичните единици и обобщаването им в класове, класифициране, моделиране и под. Може да се използва методът на компонентния анализ, на речниковите дефиниции, квантитативният подход (в никакъв случай не може да бъде приоритетен), методът на диференциален анализ. Така се реализира подходът – прилагане на методика върху езиков материал, почерпан от различни източници.

В рамките на Софийския етнолингвистичен център към Института за български език при БАН са направени разработки от М. Китанова за концепта **дом** (Китанова/Kitanova 2014; Китанова/Kitanova 2015a; Китанова/Kitanova 2015b), М. Витанова – **труд/работа** (Витанова/Vitanova 2015; Витанова/Vitanova 2016) и К. Мичева-Пейчева – **свобода** (Мичева-Пейчева/Mincheva-Peycheva 2015) в българската езикова картина, които са част от полския проект **Evrojós** (Генев-Пухалева/Genev-Puhaleva 2017: 175–178). В изследванията е приложен когнитивно-етнолингвистичен подход. Според И. Пухалева отличителна черта на проекта и същевременно условие за съпоставимост на описанията на отделните езици е прилагането на общ понятиен и терминологичен апарат, използването на сходни източници на материал, усвояването на подобен начин на дефиниране на значенията. Важен елемент от възприетия в изследването *терциум компарационис* е привличането за анализ на три типа данни, които се смятат за представителни за общонародните езици: 1) системни данни (включително лексикографски); 2) анкетни данни и 3) текстови данни, ексцерпирани от корпуси и от „високотиражната“ преса (Генев-Пухалева/Genev-Puhaleva 2017: 177). Според мнението на Й. Бартмински цел на авторите е не да дефинират понятията в логически смисъл, а да диагностицират специфичното разбиране на носителите на езика за изучаваните ценности. Това налага изборът на субективната концепция, наречена „когнитивна дефиниция“, за инструмент на експлициране на значенията. В концепцията има място не толкова обективизирането на описанието на значенията, колкото улавянето на то-

ва, как говорещите разбират значенията на думите (Bartmiński 2015: 11, цит. по Генов-Пухалева/Genov-Puhaleva 2017: 177).

Може да бъде направено и обратното: да бъде използван даден материал от други автори/работи, да бъде обогатен и да бъдат правени нови адекватни наблюдения и изводи върху него, засягащи други сродни области на знанието (например концептът „човек“ по данни от езика – Златанов, Легурска/Zlatanov, Legurska 2016).

Моделирането като метод на познание може да бъде определяно не като аналог на обектите или някакво тяхно описание, а с неговия предмет. Възможно е да се разчлени процесът на познание на абстракции на степени и конструктите, с които оперира изследователят, да имат различен онтологичен статус. Пример за такова разчленяване е частносистемната типология (Пенчева/Pencheva 2006: 488), изпълнена върху материал от различни езици в съпоставка.

В цитираните по-горе изследвания се говори за интердисциплинност по две линии: прилагане на *понятия* от една наука по аналогия в друга наука и прилагане на *метод* от една наука в друга адекватно. За да бъде интегрирана адекватно лингвистиката като наука, като правило се използват лингвистични методи и в други хуманитарни сфери – например за изучаването на културата, етноса, обществото, психиката, наследствеността и пр. Или обратно – методи от съответните науки могат да се използват адекватно при изследването на езиков материал, например експерименталните.

И в двата случая интердисциплинност, мимезис и наука се намират в адекватно съдружество.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Зенкин, С. Злокачественный мимезис. – Новое литературное обозрение, 2015, 6, 49–56.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Бартмиński 2005: *Бартмиński, Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике*. Москва. [Bartmiński 2005: *Bartmiński, E. Iazykovoï obraz mira: ocherki po etnolingvistike*. Moskva.]

Витанова 2015: *Витанова, М. Трудът и мързелът в българската езикова картина на света*. – Българска реч, 2015, 3, 127–133. [Vitanova 2015: *Vitanova, M. Trudat i marzelat v balgarskata ezikova kartina na sveta*. – Balgarska rech, 2015, 3, 127–133.]

Витанова 2016: *Витанова, М. Концептът труд/работа в българската езикова картина на света*. – В: *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, t. 3 PRACA, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Brzozowska, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2016, 279–307. [Vitanova 2016: *Vitanova, M. Konceptat trud/rabota v balgarskata ezikova kartina na sveta*. – In: *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, t. 3 PRACA, red. Jerzy Bart-

miński, Małgorzata Brzozowska, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2016, 279–307.]

Генев-Пухалева 2017: *Генев-Пухалева, И.* Проектът Eurojos на Полската академия на науките и българското участие в него. – Език и литература, 2017, 1–2, 175–178. [Genev-Puhaleva 2017: *Genev-Puhaleva, I.* Proektat Eurojos na Polskata akademiya na naukite i balgarskoto uchastie v nego. – Ezik i literatura, 2017, 1–2, 175–178.]

Зенкин 2015: *Зенкин, С.* Злокачественный мимезис. – В: Новое литературное обозрение, т. 136, 2016, 6, 49–56 [Zenkin 2015: *Zenkin, S.* Zlokachestvennyi mimesis. – In: *Novoe literaturnoe obozrenie*, t. 136, 2016, 6, 49–56.]

Зализняк, Левонтина, Шмелев 2005: *Зализняк, А. А., И. В. Левонтина, А. Д. Шмелев.* Ключевые идеи русской картины мира. Сб. статей. Москва, Языки славянской культуры. [Zalizniak, Levontina, Shmelev 2005: *Zalizniak, A. A., I. V. Levontina, A. D. Shmelev.* Kliuchevye idei russkoi kartiny mira. Sb. statei. Moskva, Iazyki slavianskoi kul'tury.]

Златанов, Легурска 2016: *Златанов, И., П. Легурска.* Развитие на концепта „Човек“ по данни от езика. – Българска реч, 2016, 2, 78–85. [Zlatanov, Legurska 2016: *Zlatanov, I., P. Legurska.* Razvitie na kontseptata „Chovek“ po dannii ot ezika. – *Balgarska rech*, 2016, 2, 78–85.]

Китанова 2014: *Китанова, М.* Представата за дома в българската езикова картина на света. – В: Известия на ИБЕ, 2014, 54–75. [Kitanova 2014: *Kitanova, M.* Predstavata za doma v balgarskata ezikova kartina na sveta. – In: *Izvestiya na IBE*, 2014, 54–75.]

Китанова 2015а: *Китанова, М.* Домът през призмата на анкетните данни. – Българска реч, 2015, 3, 114–126. [Kitanova 2015a: *Kitanova, M.* Domat prez prizmata na anketnite dannii. – *Balgarska rech*, 2015, 3, 114–126.]

Китанова 2015б: *Китанова, М.* Концептът **Дом** в българската езикова картина на света. – In: *Leksykon aksiologiczny słowian i ich sąsiadów*, pod. red. Jerzego Bartmińskiego. T. 1. Dom, Lublin, 2015, 237–262. [Kitanova 2015b: *Kitanova, M.* Konceptat **Dom** v balgarskata ezikova kartina na sveta. – In: *Leksykon aksiologiczny słowian i ich sąsiadów*, pod. red. Jerzego Bartmińskiego. T. 1. Dom, Lublin, 2015, 237–262.]

Легурска, Китанова 2008: *Легурска, П., Китанова, М.* Тематичен речник на термините на народния календар. София, Академично издателство „Проф. М. Дринов“, 151 стр. [Legurska, Kitanova 2008: *Legurska, P., Kitanova, M.* Tematichen rechnik na terminite na narodniya kalendar. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. M. Drinov“, 151 p.]

Легурска, Павлова, Китанова 2012: *Легурска, П., Н. Павлова, М. Китанова.* Човешкият живот – Раждане. Сватба. Погребение. Тематичен речник на българската семейна обредност. София, Академично издателство „Проф. М. Дринов“, 167 стр. [Legurska, Pavlova, Kitanova 2012: *Legurska, P., N. Pavlova, M. Kitanova.* Choveshkiyat zhivot – Razhdane. Svatba. Pogrebenie. Tematichen rechnik na balgarskata semeyna obrednost. Sofia, Akademichno izdatelstvo „Prof. M. Drinov“, 167 p.]

Мичева-Пейчева 2015: *Мичева-Пейчева, К.* Свободата в асоциативното мислене на българина. – Българска реч, 2015, 1, 134–141. [Micheva-Peycheva 2015:

Micheva-Peycheva, K. Svobodata v asotsiativnoto mislene na balgarina. – *Balgarska rech*, 2015, 1, 134–141.]

Пенчева 2006: *Пенчева, М.* Езикови универсалии и типология. От описание към обяснение. София. [Pencheva 2006: *Pencheva, M.* Ezikovi universalii i tipologiya. Ot opisanie kam obyasnienie. Sofia.]

Руденко 2014: *Руденко, Е. И.* Этнолингвистика без границ. Введение в лингвистическую антропологию. Минск. БГУ. [Rudenko 2014: *Rudenko, E. I.* Etnolingvistika bez granits. Vvedenie v lingvisticheskuiu antropologiiu. Minsk. BGU.]

Бартмиński 1996–1999: *Bartmiński, E. (ed.)*. Słownik stereotypów i symboli ludowych. Lublin, T. 1 (1), 1996; T. 1 (2) 1999.

Бартмиński 2015, 2016: *Bartmiński, E. (ed.)*. Lexicon aksologiczny Słowian c ich sąsiadów. Tom 1. DOM., Leksykon aksologiczny słowian i ich sąsiadów, pod. red. Jerzego Bartminkiego. Lublin, 2015; Tom 3. PRACA, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Brzozowska, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska. Lublin, Wydawnictwo UMCS 2016.

Тарде 2001: *Tarde G.* Les Lois de l'imitation [1890]. Paris, Les empêcheurs de penser en rond.

✉ Доц. д-р Палмира Легурска

Секция за етнолингвистика

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ *Assoc. Prof. Palmira Legurska, PhD*

Department of Ethnolinguistics

Institute for Bulgarian Language *Prof. L. Andreychin*

Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria